

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นทำให้สภาพภูมิอากาศแปรปรวนโดยเฉพาะภาวะโลกร้อนและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของคน พืชและสัตว์ ทั้งนี้สาเหตุสำคัญเกิดจากการสะสมก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ (1) การเผาเชื้อเพลิง เเผาป่า เเผากองขยะ (2) การทำปศุสัตว์และนาข้าว การใช้ที่ดิน การสูญเสียก๊าซและน้ำมัน การสะสมขยะในหลุมฝังกลบหรือบ่อบำบัดสิ่งโสโครก (3) การใช้สารคลอโรฟลูโอโรคาร์บอนในตู้เย็นและเครื่องปรับอากาศ (4) การใช้ก๊าซฮาโลนในระบบดับเพลิงและกระบวนการผลิต และ (5) การฉีดย่นสารเคมีและการใช้ปุ๋ยที่ผิดวิธี จากข้อมูลดังกล่าวการผลักดันกิจกรรมที่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกหรือสนับสนุนกิจกรรมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพในทุกสาขาการผลิตกับผู้ประกอบการและชุมชนจึงเป็นวิธีแก้ไขปัญหที่เหมาะสมมากที่สุด สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนลำดับที่ 13 ว่าด้วยเรื่องการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป้าหมายประเทศไทยที่จะลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงเหลือร้อยละ 20-25 ของการปล่อยในกรณีปกติภายในปี 2573 ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

มูลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขาจนเกิดความสมดุลยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมบนฐานความรู้ที่สอดคล้องกับภูมิสังคม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน และการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ด้วยเหตุนี้จึงร่วมกับมหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนคาร์บอนต่ำและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูงของประเทศไทยยิ่งขึ้น ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2559-2563 ซึ่งปัจจุบันแบ่งเป็น 5 มิติการพัฒนา ได้แก่ (1) การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 6 ตัวชี้วัด (2) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ 7 ตัวชี้วัด (3) การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อม 6 ตัวชี้วัด (4) ความเข้มแข็งของชุมชนในการรองรับการเปลี่ยนแปลง 5 ตัวชี้วัด และ (5) การลดใช้ทรัพยากรธรรมชาติ 4 ตัวชี้วัด รวม 20 เกณฑ์การประเมิน 28 ตัวชี้วัด ทั้งนี้ผลการติดตามระดับการพัฒนาของชุมชนโครงการหลวง 9 แห่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง รวม 17 แห่ง ตามแผนปฏิบัติงานในกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการเองและกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการร่วมกับหน่วยงาน เทียบแบบตรวจประเมินการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน ระยะ 12 เดือน (2563) โดยคณะกรรมการตรวจประเมินภายใน ได้แก่ เจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวงและเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) มีค่าคะแนนต่ำสุด 43.11 คะแนน และสูงสุด 91.97 คะแนน นอกจากนี้โครงการยังสำรวจข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจาก 7 กิจกรรมการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของชุมชน ประกอบด้วย การเผาไหม้แบบเคลื่อนย้าย เช่น การคมนาคนขนส่ง การเผาไหม้แบบไม่เคลื่อนย้าย เช่น การเผาวัสดุทางการเกษตร การใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรกลเกษตร การใช้ปุ๋ยเคมี การจัดการสิ่งปฏิกูลจากสัตว์เลี้ยง การจัดการน้ำทั้งการจัดการขยะในครัวเรือน และการใช้พลังงานไฟฟ้าในช่วงก่อนยกระดับงานพัฒนาให้เข้าสู่ตัวชี้วัด รวมทั้งข้อมูลการกักเก็บปริมาณคาร์บอนในมวลชีวภาพเบื้องต้นของต้นไม้บริเวณป่าต้นน้ำชุมชนโครงการหลวง 9 แห่ง 54 แปลง 3,070 ชนิด พร้อมกันนี้ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ได้จัดทำร่างคู่มือการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่

สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืนตามกรอบระบบบริหารงานคุณภาพ แต่จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อให้คณะกรรมการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชน ร่วมกันพิจารณาถึงความเหมาะสมก่อนจะนำไปใช้ขยายผลในพื้นที่สูงอื่น

ดังนั้น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เป็นงานวิจัยต่อเนื่องปีสุดท้ายในขั้นตอนสรุปผลการใช้ตัวชี้วัดเพื่อวางแผนและวัดผลการพัฒนาในบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืนตามแนวทางโครงการหลวง นอกจากนี้ยังต้องสำรวจข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของชุมชนช่วงหลังยกระดับงานพัฒนา และข้อมูลการกักเก็บก๊าซเรือนกระจกเพิ่มเติมในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง ตลอดจนปรับปรุงคู่มือการพัฒนาชุมชนให้แสดงเนื้อหาสำคัญ 2 ส่วน ประกอบด้วย แนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาเป็นชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน และกระบวนการตรวจประเมินเพื่อขอรับการรับรอง โดยคณะกรรมการตรวจประเมินจากภายนอก ได้แก่ ศูนย์วิจัยตรวจประเมินและให้การรับรองมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สำหรับนำไปส่งเสริมให้ชุมชนอื่นและเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ประโยชน์ในวงกว้างต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อประเมินผลการพัฒนาชุมชนตามตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาสถานะการปล่อยและการกักเก็บก๊าซเรือนกระจกภายในชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ประเมินผลการพัฒนาชุมชนตามตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืนในชุมชนโครงการหลวง 9 แห่ง และชุมชนโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง รวม 17 แห่ง ประกอบด้วย

- 1) ปรับปรุงและดำเนินการให้ครบถ้วนตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการตรวจประเมินภายใน ในการพัฒนาชุมชนให้เข้าสู่ตัวชี้วัด 5 มิติการพัฒนา
- 2) เตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อขอรับการตรวจประเมินผลการพัฒนาจากคณะกรรมการตรวจประเมินภายนอก

3) ตรวจประเมินเพื่อขอรับการรับรองการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน

1.4.2 ศึกษาสถานะการปล่อยและการกักเก็บก๊าซเรือนกระจกภายในชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ

1) สำรวจปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งทางตรงและทางอ้อมจาก 7 กิจกรรมหลักของชุมชน 17 แห่ง หลังดำเนินงานพัฒนาตามตัวชี้วัด

2) สำรวจพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชนโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง (เพิ่มเติมจากปีงบประมาณ พ.ศ. 2563) เพื่อนำมาคำนวณค่าการเก็บกักปริมาณคาร์บอนในมวลชีวภาพเบื้องต้นของต้นไม้

1.4.3 ปรับปรุงร่างคู่มือการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืนตามกรอบระบบบริหารงานคุณภาพ (Quality Management System: QMS) จำนวน 1 ฉบับ